

BOD PÉTER

Márai a Vajdaságban vendégeskedett

VÉGEL LÁSZLÓ: NÉGYSZEMKÖZT MÁRAIVAL.
NAPLÓJEGYZETEK, 1992–2014

Noran Libro Kiadó
Budapest, 2014
168 oldal, 2690 Ft

Nem önálló műnek készült, mégis az lett belőle. Így egy karcú könyv erejéig – és ez sem kevés – betekintést kaphatunk abba, hogy a kortárs magyar irodalom egyik nagy, sajnos kevésbé ismert alakja, Végel László miként vélekedik Márai Sándorról. A szerző szándékait illetően orientálóbb nem is lehetne új kötetének címe: *Négy szemközt Máraival*. A megnevezés mögött sokszorosan összetett művészi szándék és játékok húzódnak meg.

Végelről is – bár nem olyan széles körben, mint Márairól – tudható, hogy naplóíró. Előbbi esetében lezáratlan, míg utóbbiban lezárt életműről beszélhetünk. Ám ha jobban belegondolunk, a második megállapítás nem feltétlenül igaz. Az Újvidéken élő kortárs író asztalfiókjában saját becslése szerint öt kötetre rugó naplójegyzet lapul, amelyek megjelenítésére egyelőre semmi esély. Mindezeknek csupán töredéke látott napvilágot *Időírás, időközben* címmel, két kötetben 2003-ban és 2011-ben. Így meglehetősen sajátos helyzet állt elő: Végel László naplószövegei a szerző irodalmi raktárának polcain pihennek, míg Márai (1989-ben hunyt el) hagyatékából előkerült naplóinak teljes szövegét 2006 óta folyamatosan jelenteti meg a Helikon Kiadó. Talán kevés alkalommal helyénvalóbb az a szövegezés, hogy „a halott költő szorgalmasan dolgozik, majdnem azt mondtam: alkotóereje teljében van.” (E megállapítást éppen Márai használta Kosztolányi poszthumusz kötetéről írva a múlt század harmincas éveinek végén. Hirtelenjében nehéz eldönteni, hogy az irodalom utánozza az életet vagy fordítva.) Nem ismeretlen irodalmunkban a hommage-nak (tisztelgésnek) az a formája, amellyel egy alkotó egész művével megidézi egy másikat. E helyütt legyen elég Eörsi István *Időm Gombroviczcsal* és Esterházy Péter *Hrabal* könyvére utalni. (Véletlen vagy sem, mindkettőjüket említi

Márai-könyvében Végel László, noha a két jelzett kötet inkább arra példa, hogy az irodalmi tisztelgésnek – műfaji és poétikai értelemben egyaránt – mennyire különböző formái léteznek. Ez még akkor is igaz, ha Eörsi naplója nem más, mint folytonos reflektálás Gombrovicz naplójára, amelyet „a magyar rendszerváltás lelkiismereti dokumentumának” nevezett *A magyar Jób* című írásában Végel, így búcsúzva a 2005-ben meghalt pályatárstól a Holmiban.)

Az Újvidéken élő szerző amennyire különbözik, éppen annyira hasonlít Máraihoz. Alkotói léthelyzetük megannyi eltérő (vagy csupán annak látszó) vonás ellenére rokonítható. A kaszai polgár 1948-ban kivándorolt az országból, de nem fordított hátat hazájának. Íróként azt vallotta, hogy a haza maga az anyanyelv. Végel helyzetére is ráillik az emigrációs jelző, még akkor is, ha ő éppen attól válhatott azzá, hogy helyben maradt. Ez a földrajzi paradoxon csak azoknak hangzik meghökkentően, akik nem Közép-Európában élnek és eszmélnék. Bár a *Négy szemközt Máraival* című kötetben sem szövegszerűen, sem utalásszerűen nem hangzik el, hogy a haza az anyanyelvvél volna közös nevezőre hozható, mégis a szerző rögzítette tények ebbe az irányba mutatnak. Az elmúlt negyedszázadban döbbenetes méreteket öltött a helyi magyarság migrációja – írja –, és ennek fájdalmas következményeként egyre kevésbé igaz a több nemzetiségű és több kultúrájú urbs megléte Újvidéken.

Világszemléletük azonossága egészen szembeötlő, ami nem is lehet másként, különben létre sem jöhetett volna a jobbára Márai naplóbejegyzéseire reflektáló, szerzői értelmezések sorozatát kiadó kötet. Végel László kötetének szellemi vibrálása leginkább abban ragadható meg, ahogyan a szerző közelíti világlátását és az irodalomra vonatkozó elképzeléseit a par excellence polgáriró, Márai szemléletéhez. A kiindulópontok különbözőségei nyilvánvalók: egyfelől egy polgárivadék, másfelől egy plebejus származék. E távolságot tovább növeli az a generációnyi különbség, amely a két alkotót elválasztja egymástól. Nem szorul különösebb bizonygatásra, mennyire különböző életutakat kínált a két író számára önmagában az a tény, hogy az egyik 1900-ban, a másik 1941-ben született. Ugyanakkor az is igaz, hogy a huszadik század második felének tömegtársadalmában egyre lényegtelenebb kérdéssé vált – kulturális értelemben is –, hogy ki honnan érkezett. E tekintetben nem sok különbség tehető, ha valaki az Egyesült Államokban (Márai) él(t), vagy a titói Jugoszláviában (Végel). A két író politikai értelemben a baloldalon helyezi el magát, és ennek kapcsán a legnagyobb egyetértéssel idézi Végel Márainak azt az elgondolását, amely szerint egyetlen pártba volna érdemes belépni, a szegényekébe. Többször visszatér ahhoz a citátumhoz a vajdasági szerző, amelyet a kapitalizmus és a szocializmus történelmi kiegyezésének szükségességéről vetett papírra Márai, közvetlenül a második világháború után. Aligha tagadható, hogy ennek a politikai kompromisszumnak az egyik terméke a jóléti társadalom, amely Észak-Amerikában hamarabb, Nyugat-Európában az 1950-es évektől a kapitalizmus legjobban működő variánsait hozta létre. (Minthogy egy nagyobb napló egészből kihaló szövegrészek képezik az új kötetet, könnyen tolerálható a bizonyos textusok ismétlődésének kérdése.)

Egy, a filológia témakörébe utalható (ezen mégis túlmutató) kérdés is színezi a *Négy szemközt Máraival* című kötetet. Az 1992 és 2014-es naplóbejegyzéseket magába sűrítő munka során a szerző sokáig kizárólag a magyar irodalomba a rendszerváltással visszaérkező író csonka naplóira és az *Ami a Naplóból kimaradt* könyvsorozatra támaszkodhatott, a diáriumok teljes szövegével való ismerkedés a 2000-es évek derekával kezdődhetett meg, amelyet „Apokrif Magyar Krónikának” nevezett el most megjelent kötetében. Megkülönböztetett figyelemmel fordult a hagyatékból előkerült, *Hallgatni akartam* című Márai műhöz. Az *Egy*

polgár vallomásai harmadik részét az „egyik legidősebb magyar könyvnek” gondolta (másutt „megrázó olvasmány” nevezte) megjelenése évében, 2013-ban, amely visszavezette Végelt annak az ismétlődően felmerülő kérdésnek az újrafogalmazásához: „Vajon mit jelent a 21. században polgárnak lenni Kelet-Közép-Európában?” Számba vette a Márai felidézte előzményeket, amelyek szerint a történelmi Magyarországon csak a Felvidéken és Erdélyben beszélhetünk a polgárság jelenlétéről. „Nem volt a mai Vajdaságban sem, ahol inkább a dzsentrif kultúra prosperált” – vont a saját tágabb szülőhelyének történelmi mérleget. A kérdés nem öncélú és mentes a parvenü gesztusoktól. Az a hinni érdemes, mégis gyorsan illúzióvá váló elképzelés foglalkoztatta Végelt a kelet-európai rendszerváltások során és röviddel utána, hogy olyan társadalmi és gazdasági környezet jöhetett volna létre, amelyben újra létjogosultsága lehetett volna a polgári létnek és életformának. (Ilyen formán kiküzdhető az a független szellemi és egzisztenciális helyzet, amely Márai és az előtte járó nemzedékek számára – ha ideig-óráig is –, de adott volt.) A valóság csúnyán rácaffolt minderre. Így a szerző keresetlen őszinteséggel írta le, hogy a titóizmusban (e fogalom, hogy tágítsuk jelentés körét, behelyettesíthető a szocializmussal) éppen az a legszörnyűbb, ami utána következett. A politikai szabadság nem saját sorsát a maga kezébe venni igyekvő társadalmat talált ezekben az országokban, hanem a szolgálalkúságra szocializálódott embereket, akik mindenekelőtt az önálló döntéshozatal polgári és egyben egzisztenciális következményeitől és imperatívuszától féltek a legjobban. Általános jelenség – még ha ezt a kötet nem is bontja ki részletesen –, hogy a délszláv államoktól Lengyelorszáig, Szlovákián, Románián és Magyarországon át a választók tömege leginkább a mesterségesen újraélesztett nacionalizmus és az állam megerősítésének szirénhangjaira rezonált. (Kísért a zsákutcás, nem csak magyar történelem: valahol megint utat tévesztettek a kelet-európai kisnemzetek – sommázzhatjuk Végel László társadalmi diagnózisát.) Könnyű belátni, hogy ilyen körülmények között esélye sem lehetett a polgári értékrend újbóli megalkotásának. A citoyen-magatartás mások mellett erőt és állhatatosságot követel. Ezért is idézte egyetértően Márait, aki a két világháború közötti viszonyokra alapozva állította, hogy a független polgár nem keverendő össze a „mértéktelen, korrup, szűklátókörű magyar középosztállyal”.

Merész irodalmi felvetéssel szembesít Végel László Márai több regénye (*Eszter hagyatéka*, *Válás Budán*, *San Gennaro vére*) kapcsán, és visszatérően értetlenkedik azok itthoni esztétikai leértékelésén. A szerző szerint e művek kritikai-értelmezői befogadása elmaradt. Valami nagy ízlésváltozást sejt mindennek háttérében, ami miatt valójában irodalmi értelemben mégsem érkezett haza Márai, amit – ezt már magunk tesszük hozzá – a rendszerváltás utáni évek Márai-kultusza elfedni látszik. Jó volna legalább mérlegre tenni Végel megfontolásra érdemes észrevételeit.

Ha (négykezes) zongoradarab lenne ez a kötet, akkor a koncert végén felállva tapsolnék. Összhangzattanilag ilyen módon összecsiszolni két szöveget, bravúros teljesítmény.